

Bartók István írása Tüskés Gábor új könyvéről

Recenzió

TÜSKÉS Gábor, *Hagyomány és kritika: Könyvek, könyvbírálatok a kora újkori európai irodalom és művelődés történetéhez*, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2013.

A kötet Tüskés Gábornak kereken hatvan könyvbírálatát tartalmazza, bő három évtized irodalomtudományi és kritikai munkásságának eredményét. Amennyire szokatlan a szakirodalmi munkák elemzésének újraközlése, annyira könnyű dolga van a kiadvány ismertetőjének. Éppen a vállalkozás újszerűségéből következik, hogy az alaposágáról és következetességéről ismert szerző tüzetesen végiggondolta a gyűjtemény összeállításának szempontjait, célját és értelmét. Előszavában mindezt olyan világosan és meggyőzően fejt ki, hogy a recenzensnek esélye sem marad az okokat és következményeket nála pontosabban meghatározni. Így tehát a kötet várható hasznát összegző megállapításokat magától a szerzőtől idézhetem.

Hogy csak a legfontosabbakat emeljem ki: „A szakirodalmi bírálatok a művek bemutatásán és kritikai értékelésén keresztül érzékeltetik az új hazai és külföldi kutatási irányokat, módszereket, s felülvizsgálják az adott téma korábbi tárgyalásait. Ezenkívül feltárják az eredményekhez vezető okokat, megerősítik a következtetéseket és kijavítják a tévedéseket, új összefüggéseket keresnek, s szempontokat adnak a további kutatásokhoz.” Az utóbbi gondolat folytatódik az ismertetett szakmunkákról szólva: „E művek nem elhanyagolható része ma is ösztönözheti a kutatást, fejlesztheti a szakmai gondolkodást, s a bírálatokban megfogalmazott elvi, módszertani, terminológiai tanulságok és elvégzendő feladatok többsége ma is időszerű.” A tartalmi sokféleséget előlegzi a következő rövid összefoglalás: „A válogatás tér- és időbeli súlypontját a közép-európai irodalom és művelődés kora újkori szakasza alkotja, azaz a XVI. század elejétől a XVIII. század második feléig terjedő időszak, alkalomszerű kitekintéssel a nyugat-, dél- és kelet-európai irodalmak, eszmetörténeti folyamatok érintkező jelenségeire. [...] A bírált művek műfaji megoszlása igen változatos. Túlsúlyban vannak az egy-egy jól körülhatárolt forráscsoportot feldolgozó monográfiák, de van köztük szövegkiadás, kézikönyv, forrásjegyzék, tematikus tanulmánygyűjtemény, konferenciakötet, kiállításkatalógus és hasonló kiadás is.” A kötet tagolását a szerző így indokolja: „A szerkesztés során a bírálatokat négy tematikus

fejezetre osztottam, melyek címei egyben megjelölik eddigi kutatásaim súlypontjait.” A továbbiakban a négy főrész sorrendjében haladva néhány jellemző téma felvillantásával kísérelem meg érzékeltetni a szerző sokirányú érdeklődését, a válogatás ebből következő gazdagságát.

Az első két fejezet bírálatai átfogóbb területeket tárgyalnak, bár ezek között is akadnak inkább egyes szerzőket, műveket érintő írások. Az első fejezet címe: *Műfajok, szöveg- és kiadványtípusok*. A műfajok közül megjelenik a meditáció, a levél, az utazási irodalom, a prédikáció, az iskoladráma, az exemplum, a katekizmus és a népi kalendárium. Tág kontextusba illeszkednek, ugyanakkor szorosabban körülhatárolhatók Luther fabulái és közmondásai, II. Rákóczi Ferenc fohásza, Abraham a Santa Clara hitszónoki és írói munkássága, vagy akár a felsőnyéki halotti búcsúztatók.

Címe szerint *Művelődési és eszmetörténeti folyamatokhoz* fűződnek a második fejezet írásai. A legrégebbre itt tekinthetünk vissza, Seneca műveinek modern latin–német kiadásához kapcsolódva. Ugyancsak művelődéstörténeti érdekűek az írásbeliség, a folklór, az irodalmi mecénatúra, a nyilvánosság és a közvélemény kérdései. Az egyes szakmunkák bírálata során a kultúra alakításának és terjesztésének fontos intézményei is előkerülnek, mint például a római Collegium Germanicum Hungaricum és a kolozsvári Lyceum-könyvtár. Az eszmetörténetre tartozik a reformáció teológiája, a konfesszionizálódás, a jezsuiták vagy éppen a piaristák tevékenysége éppúgy, mint a ’patria’ fogalma.

Irodalom és képzőművészet a címe és a tárgya a harmadik fejezetnek. A két terület összefüggéseire derül fény a címlapképek, az emblémák, a díszlettervek és a szentképek kapcsán, de esik szó műgyűjteményről, műkultusról és műpártolásról is.

A negyedik fejezet bírálatainak tárgyát a *Neolatin és német irodalom, komparatistika, tudománytörténet* cím foglalja össze. Olvashatunk olyan kiadványokról, amelyek a neolatin stúdiumok eredményeit tükrözik különböző korokban és helyszíneken. Ide tartozik a Vergilius-recepció a reneszánsz kori Itáliában és egy modern Erasmus-kiadás, de a bécsi és a wolfenbütteli kutatások is, nemkülönben a 2006. évi budapesti neolatin világkongresszus kötete. Egy-egy bírálat – a vonatkozó szakkönyvek alapján – a Gottsched házaspár, Lessing és Goethe munkásságát érinti.

A fenti vázlatos áttekintés csak ízelítőt nyújthat az összeállítás sokrétűségéből, hiszen egy rövid ismertetés keretei között nem lehet érdemben taglalni a kötet mindegyik darabját. Hogy valamennyire mégis érzékeltessem a szerző módszerét, egyetlen bírálatáról részletesebben szólok. Néhány jellemző mozzanatának kiemelése jól példázza, hogyan érvényesül a kritikusi gyakorlatban mindaz, amit az előszóból vett idézetekkel általánosságban bocsátottam előre.

Egy 1997-ben megjelent recenzió méltatja az említett Erasmus-kiadást, egy nyolckötetes kétnyelvű gyűjteményt (*Erasmus válogatott művei latinul és németül*). Tüskés Gábor mellett, hogy a kiadvány minden lényeges erényét és hibáját értékeli, kitekint a tágabb összefüggésekre is: dióhéjban összegzi az Erasmus-

kiadások múltját, a közzétett szövegek helyét és jelentőségét az életmű egészében, meghatározza a további feladatokat, kitérve a magyarországi helyzetre is. Először az adott kötetsorozatot elhelyezi a kiadástörténetben, áttekintve a legfontosabb edíciókat a 18. századtól a tárgyalt munkáig. Tudományos értékének minősítése nem nélkülözi a szellemességet: „a kutatónak csupán elsősegélyt nyújthat, ezen túlmenően azonban a humán tudományokkal foglalkozó minden egyetemi hallgató könyvespolcán ott lenne a helye.” Ez nem lebecsülés, hanem a munka felhasználhatóságának pontos meghatározása. Oktatási segédkönyvnek tökéletesen megfelel, hiszen, amint Tüskés megállapítja: „A latin szövegek alapjául a lehető legjobb kritikai kiadás szolgált, s a fordításokban minél nagyobb szövegűsége törekedtek.” Kitér a jegyzetelés következetlenségeire is: „van olyan kötet, amelyben az auktorutalások a latin, az értelmezést segítő tárgyi jegyzetek a német szöveghez kapcsolódnak, másutt mindez a fordítás alatt kapott helyet.” Elismerően nyilatkozik a szövegekhez fűződő kiegészítő információkról. Tovább is lép a kötetekben előadottakon, és saját meglátásaival gyarapítja a felvetődő kérdéseket, utalva a tisztázatlan problémákra. Például a *De conscribendis epistolis* kapcsán megállapítja: „Jelentőségét elsősorban az adja, hogy a maga korában Erasmus volt az egyetlen, aki az elsősorban tanároknak szóló összeállításban az elméleti megvilágítás, a kidolgozott szövegpéldák és az anyaggyűjtés hármas igényét egyaránt szem előtt tartotta. A mű hatása a levélműfajra és a szépirodalomra igen jelentős, ennek története azonban jórészt feldolgozatlan.”

A hazai helyzetet illetően elégedetten említi, hogy már a 16–17. században fordítottak a mester munkáiból. Ugyanakkor megjegyzi: „A történeti fordítások hozzáférhetővé tétele mellett minél előbb kívánatos lenne összeállítani és kiadni egy, az itt bemutatott vállalkozással összevethető latin–magyar válogatást.”

Mindazok a kritikusi erények, amelyek a fentiekből kitűnnek, a válogatás többi írásában is megmutatkoznak. Befejezésül ismét Tüskés Gábor előszavából idézek, aki abbéli reményének ad hangot, hogy „az írások így együtt, kötetbe foglalva – a műfaj természetéből adódó esetlegességük ellenére is – többet és részben mást jelentenek, mint külön-külön. Ezt az olvasónak és a tudománytörténetnek kell megítélnie.” Minden okunk megvan bizakodni a pozitív megítélésben!